

Tanpınar'ın Başyapıtı

Türk Modernizminin Zirvesi: Huzur

BEATRIX CANER

Çeviri: Rıza Alper

BEATRIX CANER

Türkolog, yazar, yayıncı, çevirmen ve edebiyat eleştirmeni. 1954'te Erdel (Macarca: Erdély), Romanya'da doğdu. Lisans ve yüksek lisans öğrenimini Frankfurt J. W. Goethe Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde tamamlayan Macar asıllı Türkolog Caner, 1983-1996 yılları arasında aynı bölümde öğretim görevlisi olarak çalıştı ve Çağdaş Türk Edebiyatı dersleri verdi. DAAD ve T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ortak bursuyla, 1988'de bir yıl süreyle İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi ve İzmir Milli Kütüphane'de Türk edebiyatı araştırmalarını sürdürdü. Günümüzde dünyanın hemen tüm saygın üniversitelerinin kütüphanelerinde bulunan ve yazarın en kapsamlı ve önemli çalışması olarak kabul edilen *Türkische Literatur - Klassiker der Moderne* kitabının temelleri de burada atıldı. 2000 yılında eşi Mesut Caner ile birlikte Literaturca adlı yayınevini kurdu ve başta Bilge Karasu (*Die Nacht*), Ahmet Hamdi Tanpınar (*Sommerregen*) ve Tomris Uyar (*Traumverkäufer*) olmak üzere, birçok yazarın eserlerini Almancaya kazandırdı. Türkolog, yazar, yayıncı, çevirmen ve edebiyat eleştirmeni olarak Türk edebiyatının Almanya ve Batı Avrupa'da tanınıp kabul görmesine çok değerli katkılarda bulunan Caner, 2017'de Prof. Dr. Handan İnci tarafından, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tanpınar Edebiyat Araştırmaları ve Uygulama Merkezi'nin çalışma ekibine davet edildi, fakat o dönem yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle bunu gerçekleştirilemedi. Caner, 2019'da aramızdan ayrıldı.

RIZA ALPER

1988 yılında Uşak'ta doğdu. 2018'de başladığı Hacettepe Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Bölümü'nde 4. sınıfta öğrenim görmektedir. Çeviride uzmanlık alanları edebiyat, sosyoloji, felsefe ve spordur. Ankara'da ikamet etmektedir, evli ve bir kız çocuğu babasıdır. İngilizce, Almanca ve İspanyolca bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	9
ÖNSÖZ	11
DÜŞÜNÜR, SANATÇI VE ŞAİR:	
AHMET HAMDİ TANPINAR.....	15
DEĞİŞEN BİR DÜNYA: TANPINAR'IN ÇAĞI.....	21
Varoluş Süreci: Ailesi, Çocukluğu ve Eğilimleri	26
Edebiyat ile Tanışması	29
Hayatın Gerçekleri	31
Son On Yılı	35
Edebî Mirası	39
Edebiyattaki Rol Modelleri	41
Kronos'u Yenmek Mümkün Mü? Bir Panzehir: Tarih Şuuru... 44	
Şairler Birbirlerinin Ruh Eşleridir:	
Tanpınar ve T. S. Eliot Arasındaki Benzerlikler	46
“Varlığın Özündeki Potansiyeller”	49
Bursa'da Zaman	50

BİR BAŞYAPIT: *HUZUR*

Parçacıkların Oluşturduğu Bütün.....	61
<i>Huzur</i> Romanının İçeriği.....	65
Dört Karakter – Dört Bölüm	67
Bir Senfoni Örneği – Beethoven, Tanpınar’ın Sezgisel Olarak İzlediği Rol Modeli miydi?.....	71
Temalar, Çeşitlemeler ve Motifler: “Kader kapıyı çalar!”	78
Savaş Motifi.....	79
İzdirap Motifi	85
Doğu Motifi.....	86
Hayatın Atomlarına Ayrılması.....	87
Birey Motifi.....	90
Özbiliş ve Dünya Tini.....	92
Yazarı, <i>Huzur</i> ’u Kalemeye Almaya İten Sebepler	96
Belirleyici Faktör: Bakış Açısı	99
Anlatım Konumunun Sonuçları	101
Yazar mı, Anlatıcı mı, Yoksa Ana Karakter mi?	103
Birinci ve Dördüncü Bölümlerde Anlatı Yapısı	104
Anlatı Çizgilerine Örnekler.....	106
Kıracı	108
Gelinlik.....	114
İkinci ve Üçüncü Bölümlerde Anlatı Yapısı.....	117
Anlatı Çizgilerine Örnekler.....	120
Bir Yan Karakter: Adile	120
Bahçe	126

“ZAMAN” VE ROMAN

Tanpınar’ın “Zaman” Hakkındaki Felsefi Yorumu	135
Romanın Yazıldığı Dönem.....	144
Anlatma Zamanı ve Anlatılan Zaman	145
<i>Huzur</i> ’da Zamanlar	149
Somut Olarak Söylenen Zamanlar.....	150
Tasvirlerle Sezdirilen Zamanlar	152
Sembollerle Sezdirilen Zamanlar	154
Transandantal Zamanlar	156
<i>Huzur</i> ’un Bölümlerindeki Zamanlar ve Anlamları.....	159

“MEKÂN” VE ROMAN

Tanpınar’da Mekânın Sembolik Anlamı	180
Zihinsel Süreçlerin Yansıması Olarak Doğa	183
İstanbul: Kültürel Yapı Taşı.....	188

İNSAN MODELLERİ – KARAKTER OLUŞUMU

Ana Karakter: Mümtaz	203
Baş Kadın Karakter: Nuran.....	209
Rol Modelli Yan Karakter: İhsan	214
Yıkıcı ve Sürükleyici Güç: Suat	219

GENİŞ BİR ALAN: DİL

Birinci ve Dördüncü Bölümlerin Dili	230
İkinci ve Üçüncü Bölümlerin Dili	236

SONSÖZ.....241

KAYNAKÇA.....245

TEŞEKKÜR

Alman Akademik Değişim Servisi (DAAD) ve T.C. Millî Eğitim Bakanlığından aldığım araştırma bursu bana, modern-çağdaş Türk edebiyatını yerinde inceleme ve bu konuya ilişkin önemli kaynaklardan yararlanma imkânı verdi. İzmir Milli Kütüphanesi, kapılarını sonuna kadar açıp bütün imkânlarını benim için seferber etti. Bu vesileyle misafirperver tutumlarından ve çalışmalarına verdikleri desteklerinden ötürü emeği geçenlere, İzmir Milli Kütüphanesi çalışanlarına ve kütüphane müdürü (1989 yılı) Ali Rıza Atay'a teşekkür etmek isterim.

Türkiye'nin yazarlarına; değerli bilgilerini benimle paylaşıp öneri ve desteklerini esirgemedikleri için, aynı zamanda dayanışmacı tavırları ve bana büyük bir heyecanla cesaret verdikleri için şükranlarımı sunarım. Öyle ki özel arşivlerine, kütüphanelerine ve hatta kimi kamuya kapalı kaynaklara erişebilmemi sağladılar. Aslında onlara daha ziyade kalplerini açtıkları için ve bu sırada gönül bağı kurduğumuz dostlukları için teşekkür etmek isterim. Beni, Türk edebiyatı sahnesine Tomris Uyar çıkardı. Ondan eşsiz bilgiler edindim. Tüm yaptıkları için ona minnettarım. Adalet Ağaoğlu, Feyza Hepçilingirler, Nezihe Meriç ve Erendiz Atasü ile edebiyat, hedefi, istikameti ve "Tanrı ve dünya" gibi konularla ilgili derin konuşmalarımız ufkumu genişletti. Beni cesaretlendiren

asıl kıvılcım ise görev addettiğim bu çalışmada her daim yanımda olan Demir Özlü'den gelen bir yazı oldu. Bu değerli şahsiyetlerin yanı sıra kendine has bakış açısıyla ve yenilikçi anlayışlarıyla Türk edebiyatında iz bırakan Ferit Edgü'ye de teşekkürlerimi sunarım. Türk edebiyatının pek araştırılmamış bir dönemine dair bilgi ve eserlerini benimle paylaşan İngiliz dil bilimci Prof. Dr. Berna Moran'a samimiyetinden ve bilirkışı olarak yaptığı katkılarından ötürü müteşekkirim. Edebiyat eleştirmeni Mehmet H. Doğan'a Türk edebiyatını derinlemesine ele aldığımız sayısız konuşmalarımızdan dolayı ve arşivinden seçkin, tarihî kaynakları hizmetime sunduğu için teşekkür ederim. İzmir'den Türkçe öğretmeni Özden Çelebi'ye günümüz Türk edebiyatına dair derin bilgileri ve kendine özgü bakış açısından ziyade dâhi hocası Ahmet Hamdi Tanpınar'ı keşfetmemi sağladığı için teşekkürü bir borç bilirim.

Eleştirmen ve gazeteci Osman Çutsay'a yardımseverliğinden dolayı ve bazı yorumlarımın edebî eleştiri yönlerine yaptığı değerli katkılarından ötürü teşekkür etmek isterim.

Yıllardır uyumlu ve yoğun bir şekilde çalıştığımız bu çalışmaya eşim Mesut Caner'in katkısı paha biçilemez. Her daim yanımda olan, beni motive eden ve özellikle manevi olarak en önemli dayanağım, değerli eşim Mesut Caner'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın teknik yapı taşını oluşturmamı, yazar ve dil filozofu Bilge Karasu'ya borçluyum. Türk edebiyatı hakkındaki görüşlerimle ilgili aldığım teyitler benim için bir rehber niteliğindedir. Bilge Karasu'nun bu çalışmanın fikir aşamasında ve hayata geçirilmesinde yaptığı olumlu değerlendirmeler somut adımlar atmamı sağladı. Nihayetinde kaybının dayanılmaz acısı karşısında konuştuklarımızı hayata geçirme sorumluluğu hissettim. Dolayısıyla bu çalışmadaki en önemli amacım Bilge Karasu'yu anmak ve verdiğim sözü tutmaktır.

ÖNSÖZ

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Türk edebiyatındaki, hatta dünya edebiyatındaki yeri önümüzdeki yıllarda şüphesiz ki daha net ve daha tarafsız bir şekilde tanımlanacaktır. Elbette bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Örneğin, son yıllarda, yazarın duygu ve düşünce dünyasına daha derinlikli bakmamızı sağlayan, geçmişte yayımlanmamış yazılar okuyucularla buluşmuştur. Ayrıca yine bu dönemde, ilgi uyandıran bazı eserlerinin İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca çevirileri yayımlanmıştır.

Ölümünden on yıllar sonra bile Tanpınar, kendi ülkesinde edebiyatçıların önemli bir bölümü tarafından ya küçümsenmiş ya da basitçe görmezden gelinip ötekileştirilmiştir. Yalnızca, çoğunluğu muhafazakâr küçük bir eleştirmen ve yazar grubu tarafından unutulmamıştır.

Öte yandan, bu büyük yazar Türkiye'de son yirmi yıldır yeniden değerlendirilirken bu durum hâlâ zaman zaman hararetli tartışmalara yol açmaktadır. Öyle ki bu tartışmalar, Tanpınar'ın bıraktığı eserlerin sistematik, bilimsel ve kapsamlı bir incelemesini sunmaya yoğunlaşmak yerine, kimi zaman özellikle de sağ ve sol görüşlü yazarlar ile eleştirmenler arasında karşılıklı suçlamalara kadar gidebilmektedir. Fakat bir gerçek var ki, Tanpınar üzerine onca yıldır çok az sayıda araştırma yapılmıştır. Geçmişte